

EUSKALTZAINDIA ETA EUSKARAREN BATASUNA

Bergara, 1978 - IX - 4

Villasante, Luis

Laburpena

1. Bergarako Biltzar hau zergatik eta zertarako.
2. Hizkera batu baten beharra.
3. Arazo hunen kondaira.
4. Euskaltzaindiak ba ote du zer-ikusirik arazo huntan?
5. Aizkibel-en pasartea.
6. Euskara batuaren langintzan Euskaltzaindiari dagokion parte.

Jaun-Andreak: Agur eta arratsalde on!

Gaur, eta hemen, Bergaran, Eleizalde jaunaren mendeurrena ospatzearekin batean, hasiera ematen diogu Euskaltzaindiaren VIII. Biltzarrari.

Biltzar izen hau hautatu dugu, pixka bat ohiturari jarraikiz, zera adierazteko: Kongresu ageri eta ospetsua, euskal gaiak aztertzeke eta gai hoietaz iritziak entzun eta eztabaidatzeko, Euskaltzaindiak antolatua.

Orai arte, gerra ondoko garaian, horrelako zazpi egin dira. Biltzar hoi berriak eta xehetasunak *Eusker*a, Euskaltzaindiaren aldizkarian jasorik daude (1).

Aipa ditzadan Biltzarrok ospatu zireneko urtea eta lekua.

Lehenbizikoa 1956. urtean izan zen, Arantzazun.

Bigarrena 1958.ean Bilbon.

(1) Ikus *Eusker*a (1956), 165; (1959), 93; (1960), 23; (1962), 271; (1963-1964), 291, 496; (1968), 137.

Hirugarrena 1959.ean Eibarren.

Laugarrena 1961.ean Donostian.

Boskarrena 1963.ean Arantzazun.

Seigarrena 1964.ean Loiolan.

Zazpigarrena 1968.ean Arantzazun.

Beraz, oraikoa VIII.a dugu.

VII. hori —esan dugun bezala— orai dela 10 urte ospatu zen Arantzazun. Beronen gaia guztion gogoan da: euskararen batasuna.

Batasun hori idazkeran Ipar Euskalerra eta Hego Euskalerraren artean lortzeko, Arantzazuko Biltzar hortan arau gidari batzuk eman edo gomendatu zituen Euskaltzaindiak.

Arau hoiak lur hartzen edo erroak egiten dituzten ala ez jakiteko, esperimendu gisako epe bat eman behar zela —10 urtetako epea— esan zen, gainera, han.

Horregatik, bitarte hortan, Euskaltzaindiak ez du arazo hau ukitu edo ber-ikusi nahi izan.

Hori eskatuaz etorri zaizkion eskabideei beti gauza bera erantzun die: esperimendu gisa epe bat uztea beharrezko zela.

Bitartean zenbat irain, mehatxu eta eraso ez ditugu irentsi behar izan! Gezurra ere badirudi hunelako gauzak era hortaraino bere onetik eta tentutik atera nahi izatea! Baina Euskaltzaindiak bere betebeharrari ez dio uko egin, eta ez du amorerik eman. Jarritako epea bete arte ez zen arau haiek aldatzeko edo bir-ikusteko ordua.

Orai, ordea, epe hori bete da. Eta Euskaltzaindiak bere VIII. Biltzarra iragarri du.

Hobeki esateko, baten lekuan, bi Biltzar egitera doa: bat aurten eta bestea datorren urtean.

Aurtengoa hemen Bergaran, eta heldu den urtekoa Arrasaten.

Zergatik egiten den aurtengoa Bergaran, badakizute. Eleizalde-tar Koldobika jaunaren omenez. Jaun hau izan baitzen euskararen batasunaren auzia Oñatin, Eusko Ikaskuntzaren Batzarrean ausarki eta ozenki planteatu zuena, eta jaun hau hemen Bergaran orai ehun urte jaioa baita.

Datorren urteko Biltzarra, berriz, Arrasaten izango da Altube-tar Seber jaunaren omenez, haren jaiotzako mendeurrena baita.

Bi Biltzarron gaiak hauk dira: Euskararen batasuna aurtengoarena, eta euskal gramatika datorren urtekoarena.

Euskararen batasuna esan dugu dela aurtengo Biltzarren gaia. Baina hertsikiago mintzatuz, orai 10 urte eman ziren arauen inguruan izango da dena edo gehiena. Arau hoiek zer harrera izan duten aztertzea, beroiei buruz zer iritzi dauden entzutea, etab. Arantzazuko Biltzarrean ez zen batasunaren auzia alde guztietarik azertu: Ortografia, Deklinazioa eta Hiztegia azertu ziren soilki, eta oraikoan ere ez gara alor hortatik aterako. Orduko arauak zer harrera izan duten jakiteko bidezkoa zen Biltzarrean Estadistika eta inkestari toki berezia ematea eta hala egin dugu.

Eleizalde jaunaren itzalpean jarri nahi izan dugu, bada, VIII. Biltzar hau. Batetik, haren mendeurrena delako. Eta bestetik, eta batez ere, orai 60 urte, Oñatin, 1918ko Batzarre ospetsuan, batasunaren auzi hau berak planteatu zuelako; eta batasun hori lortzeko ardura, orduan jaio zen Euskaltzaindiari egotzi zitzaiolako. Eta hala Euskaltzaindia Euskalerrriaren aurrean zor hunekin jaio zen. Euskararen batasuna lortzeko zor eta kargu hunekin, alegia. Eta zor hori, gaur artio, kitatu gabe dauka.

* * *

Euskararen batasuna du, bada, gai nagusi eta bakarra Biltzar hunek. Sobra ere badakit gai eztabaidatua dela, sesio eta liskarbide ere bihurtu dela. Baina ezin utzizkoa da, euskararen etorkizunaz kezkatu gaudenontzat.

Aurrera jo baino lehen hitz bat esan beharra dago izen hunekin —“euskararen batasuna” izenaz, alegia— zer adierazi nahi den azaltzeko. Izan ere, maiz sarri, hitzek eta izenek, beroiekin esan nahi dena argitu baino gehiago, estaldu ohi dute. Hemen ere izen harro hauekin —“euskararen batasuna”, “hizkera literarioa”, “euskara batua”, etab.— beldur naiz ez ote den horrelako zerbait gertatzen. Oker-aditu asko dagoela auzi huni buruz deritzat.

Badirudi, batzuentzat, guk zera bilatzen dugula: halako hizkera apain eta goitar bat, goi mailatako gauzak idatzi behar direnerako.

Eta ez. Askoz ere apalagoa eta arruntagoa da gure zeregina. Hizkera standard eta arrunt bat, akordioz eta konbentzioz bateratua eta berdina bihurtua, batez ere irakaskuntzan eta idatzizko zereginetan erabiltzeko: horra zer nahi dugun. Euskara hizkuntzak, alegia, eduki dezala forma bat bateratua, irakaskuntza eta idatzizko zereginetan batez ere erabilia izateko.

Euskara batua da azken urteotan zabaldu eta gailendu den izena. Zinez, izen hau ez dakit nork asmatua den. Ez eta guztiz egokia den ere. Zabaldu denez gero, ordea, nik ere hala esango dut.

Zer dira, bada, hizkera batuak? Hortaz idatzi nuen liburuxka batean exenplo xume hau jartzen nuen: Badoa eskolara ume andaluz bat. Eta maistrak irakasten dio: Zuk 'zordao' esaten duzun hori, hunela idatzi behar da: 'soldado'. Berak ebakitzen duen moduan idazten ez dio uzten (2). Zergatik? Gaztelaniak baduelako bere hizkera batua eta hizkera batu hortan hitz hori horrela idatzi behar delako. Eta hitz hori bezala beste hainbat eta hainbat daude kasu berean edo antzekoan. Eta ez hitzen idazkeran bakarrik. Hiztegian, hitzen eta aditzen jokoan, joskeran eta hizkuntzaren sail denetan daude horrelako mila lege ikasi beharrekoak eta eskolan ikasten direnak.

Hizkuntza landu guztiek dituzte beren hizkera batuak, bakoitzak berea. Hizkuntza landuek esan dut. Besteek ez, besteek ez dute horrelakorik. Basatien hizkuntzek ez dute hizkera baturik, eta horregatik, hain zuzen, beren basa itxura edo egoera horretan egon ohi dira, gero eta zatikatuagoak, eta hainbestetaraino gertatzen zaie hori, non azkenean hizkuntzaren erabiltzaileek ez baitute elkar ulertzen ere. Behin baino gehiagotan entzun diet gure Mixiolariei Togo edo beste zenbait lekutan gertatzen dena. Hainbeste hizkuntza daudela, alegia, eta erabiltzaile guti dituela hizkuntza bakoitzak. Baina askotan hizkera batuaren faltaz halakatu dira, ez hizkuntzak jatorriz desberdin zirelako.

(2) *Hacia la lengua literaria común*, 6 orrialdean.

Aho-hizkuntza bere basa itxura edo egoera hortan denean, hizkera batu baten babesik gabe, zatikatuz, desberdinduz, tokitik tokira aldatuz joan ohi da. Eta bakoitzak bere txokoan esaten den moduan idatzi nahiko baldin balu, nahaspila orduan eta handiagoa gertatuko litzateke. "A cada fonema su grafema" irakurtzen da hor zabaldurik dabilen gutun batean. Hain zuzen, hori da bidea inongo batasunera ez heltzeko. Tokitik tokira hizkuntza mintzatua desberdin izanik, mintzatu bezala idazten baldin baduzu nahaspila gehitu besterik ez duzu egiten.

Horra zer dioen hortaz Eleizalde:

"No tengamos la pretensión de representar gráficamente todos los sonidos que viven en nuestra lengua, que esto sería confundir lastimosamente la escritura con la fonografía. Atengámonos en estas cuestiones a una prudente 'vía media', teniendo en cuenta que ninguna lengua se escribe como se habla, ni puede escribirse además" (3).

Eta beherago:

"Todo ello es fonéticamente legítimo, y perfectamente absurdo" (4).

Gizarteak, elkarrekiko har-emanetarako, komunikapenerako, tresna batua behar eta nahi du, noraezekoa zaiolako, eta orduan hizkuntzaren hizkera batua moldatzen du. Hizkera batuak zibilizazioaren fruitu dira, bada. Ez dira naturalezaren obra. Gizonen obra dira.

Baina daueneko galdera bat sortzen zaigu hemen hitzetik hortzera: Euskarak ez ote du aspaldidanik bere hizkera batua? Guztiz landua ez bada ere, guztiz arlotea eta basatia ere ez da izan gure hizkuntza.

Eta baietz erantzun beharrean gara. Badu, bai, baina baten ordez lau ditu. Kanpion-en obra baten titulua gogoratu besterik ez dugu: *Gramática de los cuatro dialectos literarios de la lengua euskara*, 1884.

Bonaparte Printzeak euskara mintzatuaren barnean zortzi euskalki berezten zituen, eta beste batzuek oraino euskalki gehiagotan sailkatu dute euskara bizia. Euskalki min-

(3) ELEIZALDE, "Metodología para la restauración del euzkera", *I Congreso de Estudios Vascos*, p. 435.

(4) Id. *Ibid.*, p. 436.

tzatuak, beraz, zortzi edo zortzi baino gehiago, baina euskalki literario edo batuak lau bakarrik. Beraz, euskalki mintzatu guztiek ez dute beren hizkera batua. Lau bakarrik daude kasu hortan: Bizkaiera (B), Gipuzkera (G), Lapurdiera (L) eta Zuberorarra (Z).

Egoera hau —hizkuntzaren barnean lau hizkera batu egotea—, neurri handi batean behintzat, gure iraganaren eta Kondaiararen ondorioa da.

Eta batzuk hortaz jabetzen ez direlako, hau ere esan behar da: euskalki batu hoiak konbentzioz berdin bihurtuak direla, eta guti asko, tokian tokiko euskara mintzatutik urrun daudela. Hemendik ikusten da zein ustela den euskara batuaren kontra maiz ateratzen den arrazoa: "Euskara batua —esan ohi da— hizkera artifiziala da; euskalkia, berriz, herriko hizkuntza. Guk herriko hizkuntza nahi dugu, eta ez artifiziala". Baina euskalkiak ere —euskalki literarioak, eskolan irakasten direnak— euskara batu batzuk dira, euskara batua bera bezalaxe! Konbentzioz eta akordioz bateratuak eta berdinduak.

Euskara batuari egotzen zaion hoben hori —artifizial izatea, herriko euskaratik urrun egotea—, berdin edo antzera egotz dakioko euskalki batuari ere. Gernikan edo hemen Bergaran, esate baterako, erabiltzen den euskara mintzatua eta bizkaiera literarioa ez dira berdinak, noski, eta hori hala gertatzea normala da, zeren hizkera batu guztiak hizkera bititik beti gehiago edo gutiago aldenduak egoten baitira.

Dena dela, euskal literatura lau euskalki batutan banatua ageri zaigu. Eta orai euskara batu bakar orokorra moldatu nahian gabilta. Euskalerra guztirako, euskararen hedadura guztian balio lezakeen euskara moldea nahi dugu. Euskaldun guztien artean, eta euskalki mintzatu eta literarioen gaitetik, lokarri izango den euskara moldea.

Baina hemen berriz ere beste galdera, eta galdera larria irteten zaigu bidera: Nolakoak izango dira euskara batuaren eta euskalki literarioen arteko erlazioak? Hau da, segur aski, problema zailenetako eta arriskutsuenetako bat gure auzi huntan. Etorkizunaren berri nehork ere ez daki. Gaurkoz, ordea, hau esan daitekeela dirudi: Euskaltzaindia ez dagoela eta ezin egon daitekeela euskalki literarioak lantzearen aurka. Ortografian, ordea, bai, uste du ortografia bera behar

dela hizkuntza guztian. Hori esan eta, hau ere gaineratu behar da, alegia: Euskaltzaindia, aparteko modu batean euskara batua sortzeko eta bultzatzeko jarria izan zela.

Lau euskalki literarioen gaineratik euskara batu hori sortzera garamatzaten arrazoiak zein dira?

Suntsitze kausei buru egin beharra: hau da, noski, arrazoi nagusia, buruzagiena. Euskarak batasun sendo eta trinko baten beharra du gaurko erasoei gogor egiteko. Batasun hori gabe euskarak ez du behar bezalako gaitasunik eskolan mintzabide bezala erabilia izateko, irakatsia eta zabaldua izateko, komunikapen, liburu eta abarretan erabilia izateko. Literatura ederreko zenbait jenerotarako egokiak dira, seguraski, euskalkiak, baina izkribu aseptiko hoietarako euskara standard, orokorra, akordioz Euskalerra guztirako onartua eta denontzat berdin bihurtua behar-beharrezkoa dela ikusten da.

Denak elkar jota ere euskaldunak guti gara, eta oraino lau hizkera modutan bananduak baldin bagabiltza, irakaskintza, editorial eta irakurleko problemenez ez da irtenbiderik ikusten.

Gizarte har-enganak geroago eta estuagoak bihurtu dira. Euskarak ofizialtasun maila lortu nahi du eta behar du. Zeregin hoietarako tankera bateratu bat hartzea premia-premia du.

Azken batean, euskara hizkuntza bat da, ez lau edo zortzi hizkuntza. Desberdintasun guztien gaineratik bere batasunaren seinaleak erraieran eta muinean daramatza. Eta hori hala izanik, euskara batu bat egin ezinik ez dago.

Eta azkenik, hizkuntza landu guzti-guztiak batasun bide hortatik sartu direla ikustea guretzat arrazoirik aski da.

Orai zenbait urte, emakume katalan bat etorri ohi zen Arantzazura udaldia igarotzera. Euskal gramatika bat eskatzen zuen euskara ikasteko edo euskara zer moduzko hizkuntza den jakiteagatik. Nik euskal gramatika batzuk eramaten nizkion, baina beti ohar hau eginez: "Hau bizkaierazkoa duzu, beste hau gipuzkerazkoa..." Halako batean esan zidan:

—¿Pero hasta cuándo van a andar Vds. así? Yo no quiero dialectos, yo quiero el vasco a secas.

—Pero es que eso que Vd. pide no existe —erantzun nion.

—Pues háganlo —esan zidan—. También nosotros andá-bamos así, pero ya superamos eso...

Hau ezinezkoa ez dela ikasteko, Argentinan edo Ameriketako beste zenbait lekutan, euskalki desberdinetako euskaldunak elkarrekin bizi direnean, zer gertatzen den ikusi besterik ez dago: euskara batu bat berez bezala sortzen dela, euskalkien gaintik den euskara mota bat, alegia, eta hori guztion euskara bihurtzen da. Horrek esan nahi du euskalkien arteko ormak ez direla batzuek uste duten bezain sakratuak. Lehen ere euskalkiak nola sortu dira? Euskaldunak bata bestetik aldenduak egotetik. Eta orai har-emanak geroago eta estuagoak izanik normala eta beharrezkoa da batasun batetara jotzea.

Beharbada, guk egin nahi dugunaren aurretiko eta irudi bezala aipa daiteke mende hunen hasieran Kristau Dotrinekin gertatu zena. Mende hunen hasieran Bizkai barruan Bikaria bakoitzak bazuen bere Kristau Dotrina, tokian tokiko euskarari lotua: Markina, Durango, Orozko, Busturi, Arrati. Izan ere, euskalki barruan ere herriko euskara tokitik tokira diferente baita. Orduan batasunerako lehen pausua eman zen bizkaitar euskalkirako Dotrina bat bakarra jarritz, eta hortarako, jakina, toki bakoitzeko berezitasun hoiek gainditu ziren. Ba orai beste pausu bat eman nahi da hizkuntza guztirako tankera berdina eta bakar bat onartuz. Hori, esan dugunez, herri landu guztiek egiten dute eta guk ere egin ezinik ez dugu, eskola bidez tankera hori zabaltzeko bidea baldin bada. Hizkera batu hau, oraikotz behintzat, idatz zereginetarako izango litzateke baitipat.

Gure artean darabiltzagun amaigabeko eztabaida aspergarriak —purismoa dela, hitz hau dela, bestea dela, etab.— normaleztapen ezaren ondorioa dira. Hizkuntza normalizatuak beste itzal bat du, eta orduan berez bezala suntsitzen dira sesio goaigarriok.

Baina alferrik da euskara batuaren sistema edo normalizazioa goitik behera paperean erabakitzea, gero praktikan zabalbiderik ez baldin badu. Eskola bidez irakatsi ezik, hizkera batuak nekez bete dezake bere betebeharra.

Gogoan hartzekoa da Cataluñan gertatua. Pompeu Fabrak egin zuen katalanaren normaleztapena, teorikoki behintzat. 1913. urtea jotzen da katalan batuaren urtea beza-

la. Baina Fabraren lanak noiz lortu zituen bere helburuak? Cataluñako Generalitateak katalan batu hori ofizialtzat hartu eta eskolen bidez hedarazi zuenean. Autoritatearen edo agintarien babes hori gabe normaleztapenak nekez eskuratzen ditu bere fruituak.

Hizkera batuak eskolan ikasi behar dira; bestela ez dute zabalbiderik. Suizako kantoi batzutan alemanez mintzo dira, baina aleman dialektal batez, aleman batutik urrun den hizkelgiz. Eskolan, ordea, zer irakasten zaie hurrei? Aleman batua, irakurri eta idazteko erabiltzen dena. Italian berdin. Italiar bakoitzak bi hizkera mota ditu: bata etxekoa eta ekualdekkoa, eta bestea, italiar batua, hau eskolan ikasia. Eta hain urrun joan gabe ere, Espainian gauza bera ikusten dugu. Aragoien, Leonen, etab., badira eskualdeko hizkelgiak. Liébana edo Potes-era joaten bazarete, han jendeak badu bere hizkelgi berezia, baina haurrari eskolan gaztelera batua erakusten zaio. Hizkuntza landu denetan segitzen da jokaera hau.

Joan den hilean bi fraide egon ziren Arantzazun, belgikanoak, hizkuntzaz flamenkoak. Galdetu nien eskolan, idazkietan, etab. zer hizkera mota erabiltzen zuten. "Holandesa", erantzun zidaten, zeren hau baita hizkuntza horren hizkera batua. Gainerakoan, esan zidaten, eguneroko hizketa aruntean, tokiko forma dialektalak erabiltzen direla, baina hizkera batu hori nagusituaz doala, zeren jendea lehen baino askozaz gehiago irteten baita bere txokotik. Beraz, joera hau da: hizkuntza bakoitzak hizkera batu bakarra edukitzea eta hori eskola bidez etab. irakastea. Eta horrek berebiziko irmotasun eta irauteko indarra ematen dio hizkuntzari, kultur zeregine-tarako gai bihurtuz, etab.

* * *

Euskara batu batetara heltzeko ametsak eta ahaleginak ez dira oraikoak, noski.

Hizkera batuak idazkeran oinarritzen dira. Hizkuntzaren forma idatzia hartzen dute zimendu eta giltzarri bezala. Eta hizkera idatziaren lehenengo urratsa badakigu zein den: ortografia batua. Hizkera batuak beste sail asko ere baditu, ortografiaren gainera, baina batasunaren sarrera, jazkera edo hasiera hori izan ohi da. Azalekoa delako, egiten errazagoa delako eta beste aldetik garrantzi handikoa ere badelako.

Euskal idazleen artean ortografia batzeko egin ziren lehen saioak Bonaparte Printzeari esker egin zirela uste dut. Baionan 1857. urteko Urriaren 16an, Bonaparte hori buru zelarik, bilerak egin ziren mugaz handiko eta hemendiko idazleen artean ortografia bateratzeko. Gero, mende hunen hasieran beste bilera batzuk egiten dira Hendaia eta Hondarribian. Euskaltzaindiak ere, sortu berri hartan, euskararen idazkera edo ortografia orokorrean erabaki zuen —behintzat euskaraz idazteko letrak zein diren esan zuen— (5), baina hala eta guztiz ere bi Euskal Herrien artean —Ipar eta Hego— batasun ezak gure egunok arte iraun du. Eta hori da, hain zuzen, Arantzazuko Biltzarrak, orai dela hamar urtekoak, gaudituz nahi izan zuena.

Baina aistian esan dudan bezala, euskara batuak, Ortografiaren gainera, beste sail asko ere hartzen ditu edo hartu behar ditu, eta hoiiek neurri handi batean erabaki gabe dauzagu. Lan handia da, beraz, lehiatsuki eta iraupenez aurrera eramane behar dena.

Euskara batuaren arazo hunen hasiera edo abiaburu bezala Eleizalde jauna jotzen dugu, Oñatiko batzarrean 1918. urtean, egin zituen bi hitzaldi famatu haiengatik.

Baina asmoa, nahia, gauzaren sumaketa lehenagokoa da gure artean.

Behin baino gehiagotan esan dut —eta gure historiak frogatzen duen gauza da—: bizkaitarrak izan direla euskara batu horren beharra bizikiago sentitu dutenak eta beroiek izan direla euskara batuaren eragile eta bultzatzaile azkarrenak. Eta hunen arrazoia ez da ikusten zaila. Bizkaiko euskalkia pixka bat zoko egiten delako eta besteetarik urunduago dagoelako, idazleak hizkera idikiago edo zabalago baten beharra sumatu izan du, Euskal Herri guztirako balioko duen tresnaren beharra, alegia.

Hor dugu, esate baterako, Juan Antonio Mogel. Mintzoz bizkaitarra. Eta halere, bere lehen obra handia —*Erakas-teak*— ez zuen bizkaieraz egin, euskara zabalago batean baizik. Baina bere apaiz lagun bizkaitarrek ez zioten barkatu. Marmarka hasi ziren liburu hura berentzat ulerkaitz zela etab. esaten. Mogelek orduan liburuxka bat atera behar izan

(5) *Euskera* I (1920), lehen zenbakia, 64 or.

zuen bere burua zuzitzeko eta ulergaitasunaren arrazoi hori hainbestetarainokoa ez zela erakusteko.

Hara liburuxka hortan zer dioen:

“Apenas se tuvo noticia en Vizcaya, que salía a luz una obra bascongada y en dialecto guipuzcoano, baxo del título de Confesio ta Comunioco Sacramentuen gañean Eracasteac, y que su autor era un Cura de dicho Señorío, quando se suscitó una conmoción como general entre los Eclesiásticos Vizcaynos, con quexas amargas de haber sido preferidos los Guipuzcoanos. ¿Qué utilidad podemos sacar, se decían, de una obra escrita en un dialecto extraño e intrincado para nosotros? El autor podría dar razones poderosas de su proceder, o de la atribuida predilección, si fuera del caso el publicarlas” (6).

Arrazoi hoek ez dizkigu agertzen, baina errez konprenitzen dira. Liburua bizkaieraz egin balu, nekez irtengo zen Bizkaiko mugetarik, eta berak Euskal Herri guztirako nahi zuen. Eta zinez, *Confesino Ona*-ren hitzaurrean, *Erakasteak* liburuari buruz xehetasun hau ematen digu: mila bat ale zabaldu direla Nafarroan, Gipuzkoan eta Bizkaian, apaiz askok pulpitutik irakurtzen dutela eta apaiz ez diren askok ere bai beren etxeetan. Zabalkundea izan zen, bada, Mogel bere sortzeko hizkera uztera eta bestea onartzera bultzatu zuena.

Gero, berriz, hor ditugu Eleizalde, Garitaonaindia, Eguskitza, Belaustegigoitia, Azkue, Altube, Krutwig, Oskillaso, Aresti, Berriatua, Kintana, etab.: denak bizkaitarrak —mintzoz behintzak— eta denak euskara batuaren eragile handiak.

“Euskara batua, giputzen entretenigarri” dela diotenak nahi nuke huni kasu egin diezaioten, zeren, historia lekuko, argia baino argiago baita bizkaitarrak izan direla auzi huntuaz gehien arduratu direnak.

Diodan hitzerdi bat Altube jaunari buruz. Guztiok dakigu nolakoa izan zen jaun hunen irakasgoa eta zein kezkatua egon zen beti euskararen iraupenaz eta bizitzeaz. Euskara bizia, mintzatua behar zela guztien gainetik salbatu eta bizirik atera —eta hori, noski, euskara ezpainetan erabiliz lortzen da xoilki—, euskara mintzatuari eman behar zitzaiola lehentasuna azpimarkatzen eta errepikatzen zuen beti. Eta, hain

(6) *Nomenclatura de las voces guipuzcoanas, sus correspondientes vizcainas, etc.*

zuzen, hori salbatzeko, euskara idatzia ere mintzatutik ahal den hurbilena egon zedin nahi zuen. Baina beste hau ere lerro lodiz azpimarkatzen zuen beti: euskara idatzia Euskal-Herri guztirako berdina behar genuela, eta hori ez kapritxoz edo fantasiaraz, euskararen bizitzeak berak hala eskatzen duelako baizik. Badirudi bi lege hauk —bata, hizkuntza idatzia mintzatutik hurbil egotea, eta bestea, hizkera idatzi hori toki denean berdina izatea—, elkarren aurkako direla —eta neurri batean hala da, gainera—, baina bi alderdi hoiei kasu egitea euskararen bizitzeak eta iraupenak berak eskatzen digu.

Beraz, euskara batua euskara mintzatuaren etsai delako uste hori ez da uste zuzena. Aitzitik, beste aldera dira gauzak. Bera da euskara bizi arazteko dugun bide bakarra. Inor ez da izan euskara biziaren adiskideago eta zaleago Altube izan den baino. Baina bazekien berak hizkuntza biziak hizkera batu baten azpiegitura eta babesa behar duela eta horretxek ematen diola trinkotasuna, irmotasuna eta sendotasuna (7).

Badakigu hizkera batuen artean mota askotakoak daudela, eta bai modu askotara sortuak ere munduan zehar. Hemen kuestioa da guk geurea nola egin eta nork egin behar duen.

Euskaltzaindi sortu berriaren Arautegian argi eta garbi egozten zaio zeregin hau gure elkarteari. Arautegi hura ez zen nolana egin, ez zen etxe-barneko kontua izan. Aurreproiektua prentsa bidez jendeari jakin arazi zitzaion, oharrak bialtzeko epe bat jarri zen, etab.

Eleizalde izan zen —gorago esan dugunez— Oñatiko batzarrean euskara batuaren auzia planteatu zuena (8). Berak garbi ikusi zuen —eta hala adierazten du bere hitzaldian— hil edo biziko gauza dela hau euskararentzat, eta azkar egitekoa gainera. Hori gabe euskarak ez duela etorkizunik ez eskolan eta ez komunikabideetan, eta ez dela gai benetazko literatura bat sortzeko ere. Berak badaki hizkuntza batzuetan delako hizkera batu hori pixkaka eta eboluzioz sortu dela. Modu hau izango litzateke hoberena —dio berak—, baina euskararen

(7) ALTUBE, "Izkuntz jakintzia ta euskeriaren bizitzia", *Euskera* II (1921), 1 zenb., 44 orr.

(8) "Metodología para la restauración del Euzkera", *I Congreso de Estudios Vascos*, p. 428.

egoera ez da luzaroan itxoiten egoteko modukoa eta orduan uste du akordioz eta lehen-bai-lehen egin behar dela (9).

Bustiduren auzia ere ukitzen du Eleizalde bere hitzaldian:

“Hay las mojaduras asémicas —o sea, que no alteran la significación de la voz que las recibe— y las semánticas que, como dice su nombre, alteran la significación” (10).

Bera bigarren motatakoak gordetzearen alde dago. Besteak ez ditu beharrezkotzat jotzen.

Gainerakoan, Eleizalderen hitzaldian ez da Euskaltzaindiaren aipurik egiten. Izan ere, artean sortu gabe zegoen, eta, hain zuzen, Batzarre ospetsu hartan erabaki zen beronen sorrera, eta Akademiaren zeregin nagusien artean hizkera batu horrena jarri zen.

Hara zer dioen, bada, Euskaltzaindiaren Arautegi zaharrak. Jagon-sailaren egitekoen artean hau dator lehenengoa bezala:

“Ekingo du euskalgi oroen odolez azitako euskal eredu bat gertutzen, itzez, itz-yoskeraz ta idazkeraz albait erabate-tsuen, euskaldun guziak idatz-irakurketan erabiltzekoa”.

Erdaraz hunela dio:

“Trabajaré preferentemente en la formación de un lenguaje literario unificado en léxico, sintaxis y grafía, que nutriéndose de la savia de todos los dialectos, nos permita disfrutar de una literatura común” (11).

Ohar gakizkion huni: Euskaltzaindiak bere Jagon saileko zeregina bezala jotzen duela hau. Jagon sailak euskararen bidez du zer-ikus, euskararen iraupenaz, euskara bizia sendotzeaz eta indartzeaz. Eta hain zuzen, horregatik eta horretarako nahi da hizkera batua.

Euskaltzaindi sortu berriak berehala agindu zien Kanpion eta Broussain-i arazo huntaz txosten bat gertatzea. Txosten hortan argi eta garbi aitortzen da auzi hau dela “acaso

(9) “Metodología para la restauración del Euzkera”, p. 437.

(10) O. cit., p. 436.

(11) *Euskaltzaindiaren Sortarauak. Estatutos de la Academia de la Lengua Vasca*, Bilbao 1920; p. 3.

la más grave de las cuestiones que puedan someterse a los debates y sentencia de nuestra Academia" (12).

Eta beherago:

"O la lengua vasca se unifica... o degenerando irremediabilmente en patué el euskera, perece. Esta es la disyuntiva. ¿Puede titubear la Academia?" (13).

Eta azkenik, lan hau burutzeko, behar diren batzordeak izenda daitezela eskatzen du (14).

Gainera, Euskaltzaindiak bere lehen urte haietan Biltzar agiriak antolatu zituen gai huni buruz halako giro bat sortzeko, aburuak jasotzeko, etab. *Euskera* aldizkarian, 1922. urtean daude Biltzar haietako lanak.

Gero, berriz, zer pasatu zen badakigu. R. Menéndez Pidal eta J. Urkijok halako aurpegi iluna jarri zioten asmo edo lan huni. Artifizialkeriaren arriskua ikusten zioten. Erremedioa, erremediatu nahi zen gaitza baino okerragoa izango ote zen beldurra agertu zuten. Urkijok auzi huntan hartu zuen jarrera azaltzen eta jarrera horren arrazoiak neurtzen beste nonbaitean idatzi nuen, eta han esana ez noa hemen bir-esatera (15).

Dena dela, edo jaun hoién kritikagatik edo bestela ere asmo huni zabalbiderik orduko egoeran ikusten ez zitzaiolako, luzapena eman zioten. Azkuek, ordea, bere aïdetik beti segitu zuen berak *Gipuzkera Osotua* deitzen zuen bidea aztertzen eta lantzen (16).

Eta horrela igaro dira ia berrogei eta hamar urte. Batzuek, bai, gipuzkera osotu horren bidetik ibiltzen —nahiz eta bakoitza bere erara— ahalegindu direla esan behar da: Olabide, Andima, Lizardi, Oiartzabal, Zaitegi. Beste batzuk, ordea, gehienak, Osotu horri kasu egin gabe, gero eta gehiago, gipuzkera estu batean sartuak eta kiribilduak bezala egon dira. Eta hori ikusiz, beste euskalkietakoek ere nor bere zuloan egotea nahiago izan dute.

(12) *Euskera* (1922), 1 zenb., 4 orr.

(13) O. cit., 15 orr.

(14) O. cit., 17 orr.

(15) "D. Julio de Urquijo y el problema de la unificación del euskera literario", *Anuario del Seminario de Filología Vasca* (1971).

(16) *Ikus Euskera* (1934-1935).

Orai hamar urte deneko auzi hunen berpizte berria ez noa kontatzera, zeren ene ondoko hizlaria mintzatuko baita hortaz. Euskaltzaindia berriro auzi huntaz arduratzen hasi baldin bada, hori ez da izan bere gogoz, inguruak hortaratu duelako baizik. Gizarte berriak eta egoera berriak problema huni lehen-bai-lehen soluzio ematea eskatu digulako, alegia. Eta horrela, azkenik, Eleizalderi arrazoia ematera etorri gara.

Zer diferentzia dago, izenaz aparte, oraiko euskara batuaren eta lehengo Gipuzkera Osotuaren artean? Oso guti, esango nuke nik. Ibon Sarasola jaunak, *Hiztegi Arau Emailea*-ren sarreran (17) guztiz argi ikusi du puntu hau. Berak dioenez, lapurtar klasikoaren tradizioa eta gaurko sartaldeko hizkuntzaren indarra ez dira berez kontrajargarriak eta bai elkar osagarriak. Batak maila kulta eta besteak maila standarda eskaintzen digute, eta, horrela, biez osatua egongo da hizkera batu hori.

* * *

Baina badira hau Euskaltzaindiaren egitekoa ez dela diotenak ere. Azken urteotan agertutako liburu batean hara zer irakurtzen den:

“La Academia de la Lengua, vasca o rumana, me da igual, es una institución, por su propia naturaleza, pacífica y serena, que participa algo de los hechizos de la arqueología y de las épocas de calesas y landós. Para mí, un académico de mi lengua ha sido siempre un ser nimbado de gloria y de merecimientos, con derecho a una tranquila silla, a una conversación prolongada y amena, con derecho a viajar y reunirse en ventas típicas, junto a la lumbre, bien financiado por el pueblo, fuera de la batalla de las banderías y de las ideologías, presto siempre a arrojar su luz serena sobre consultas que se le presenten” (18).

Jaun horrek uste du, Euskaltzaindia ez dela nor edo ez dela gai obra hau burutzeko. Hizkuntzaren iragana aztertzea eta argitzea izango litzateke Akademiaren zeregina, baina ez etorkizunari begiratzea, eta hizkera batuak etorkizunaz du zer-ikusi.

(17) *Euskal Hiztegi Arauemailea* (Lehen prestaera), 5. orr.

(18) LASA APALATEGUI (J.), *Ensayos críticos sobre la unificación literaria del vascuence*; p. 46.

Lasa jaunak nahi dituen fantasia guztiak irudikatzeko eskubidea du. Baina guk, Euskaltzaindiaren helburu eta zereginak jakiteko, badakigu nora jo behar dugun: geure Arautegira, eta han, ikusi dugun bezala, hizkera batuaren zeregin hau Euskaltzaindiari egozten zaio.

Beste zenbaitek ere inoiz edo maiz zera botatzen digute aurpegira: beste Akademiak egiten ez dituzten gauzak egiten dituela gureak, eta eredutzat jartzen dizkigute beste Akademia hoiek: frantsesa, espainola, etab. Baina edonork daki beste hizkuntza hoiien egoera eta gure hizkuntzaren egoera ez direla bat ere berdinak.

Gure Akademiak, esate baterako, Irakasle tituluak ematen ditu, bertsolarien txapelketak ere eratu izan ditu, Alfabetatze eta Euskalduntze kanpainak babesten ditu, euskararen batasunaz arduratzen da, etab. Zeregin hoietako batzuk hartu beharrik ez luke, euskal gauzak egoera normal batean baleude, baina ez daude, eta orduan hoietaz denetaz arduratu beharra dauka. Eta gauza hoiek egiten dituenean ez dago bere Arautegiak markatzen dion eremutik kanpoan.

Oñatiko Batzarre hartan, 1918.ekoan, luze tratatu eta eztabaidatu zen Akademiaren helburua. Akademiak —esaten zuten batzuek— azterketa arkaikoak, estudio teorikoak etab. egiteko izaten dira, eta horrelakoen beharra ere badu euskarak, baina areago du hizkuntza bizia zaintzearen eta bultzatzearen beharra. Orduan batzuek zioten bi Akademia beharko zirela sortu eta bi hoiien artean banatu bi helburuok, bakoitzari bana emanez; baina uste hau baztertua izan zen. Azkenik auziari irtenbide hau bilatu zioten: Akademia bakar bat sortzea, baina bi sailez osatua: Iker saila eta Jagon saila. Eta horregatik eta horrela daude gure Euskaltzaindian bi sail berezi hoiek, bakoitzari dagokion zereginekin (19).

* * *

Euskararen Akademia bati buruz nik ezagutzen dudan aipamenik zaharrena Aizkibel-ek du. Miresgarri eta unkgarri ere bada nola jaun hark elkartzten dituen delako Akademia hori eta hizkera batuaren langintza. Hara pasarteak:

(19) Ikus *Sobre la Real Academia de la Lengua Vasca "Euskaltzaindia"*: Cap. 2 "Fundación de la Academia. Su constitución. Su ulterior evolución".

“Esto mismo quisiéramos que sucediera con nuestro Euskera, que poco a poco se formase un dialecto clásico o literario, que comprendiesen igualmente los habitantes de todo el país Vascongado indistintamente, como puede suceder muy bien, si el clero del país en su predicación y publicación de devocionarios y de obras de instrucción cristiana, usase de un lenguaje puro y escogido, arreglando para ello una gramática, que reúna los elementos primitivos de esta lengua en su mayor pureza, sin hacer caso de ninguno de los actuales dialectos, y atendiendo sólo a la verdadera y genuina restauración de la lengua, aproximándose, cuanto se pueda, al estado que tenía en la época de su mayor apogeo o de su mayor pureza. Para esto es indispensable la formación de una academia compuesta de Vascongados, que hayan hecho estudios especiales sobre su lengua, o que hayan estudiado las lenguas orientales, o dedicándose a estudios lingüísticos, admitiendo igualmente en su seno a todo filólogo o lingüista extranjero que se dedique al estudio de nuestra lengua. Las autoridades del país deben proteger y contribuir para la prosperidad y buen éxito de los trabajos de esta corporación, que serían sumamente útiles para el país y para la ciencia filológica, llevando a cabo el gran pensamiento de nuestro adorado patrio, el Sr. Conde de Peñafiorida, fundador de la Sociedad Vascongada de Amigos del País, que produjo tantos beneficios. De este modo estaría unida con el tiempo ethnográficamente, bajo un dialecto común literario, que al cabo de un siglo o dos predominaría, por la ventaja de ser comprendido en las siete provincias o distritos de diferentes dialectos, que hoy se conocen y no se pueden entender unos con otros, ya que es imposible reunirlos políticamente, perteneciendo a dos naciones poderosas. Progresaría muchísimo la literatura vascongada, porque habría más consumo de libros euskeranos, puesto que les será comprensible a todos el dialecto literario, y entonces se publicarían muchas gramáticas, diccionarios y obras útiles, que, por temor de falta de venta, se hallan en el día en el estado de manuscritos, unos concluidos y otros abandonados, sin ningún género de estímulo para concluirlos” (20).

Testu hau hemen aipatu baldin badut, ez da izan, noski,

(20) *De la lengua euskera, o de los bascongados*, Madrid 1856. *Ikus Sobre la Real Academia de la Lengua Vasca "Euskaltzaindia"*: cap. 1 Los orígenes o antecedentes de la Academia.

Aizkibel-ek hor dioen guztia, hitzez-hitz, materialki eta bere hortan onartzekoa dela uste dudalako. Baina euskarak hizkera batu baten beharra duela, eta hizkera horren langintzarako Akademia bat behar zela, hori bai argi eta garbi ikusi eta adierazten duela jaun hark!

Lasa jaunak uste du akademikoek iragana aztertzeo bakarrik balio dutela, eta hizkera batuaren arazoak etorkizuneko gauza izanik, ez duela deus ikustekorik hoiengan. Baina hizkuntz arloan etorkizuneko irtenbideak neurri batean iraganeko harrobitik hartzen dira maiz-sarri, eta hori ere Aizkibel-ek badaki, eta bere erara aski garbi esan digu. Izan ere, hizkera batueta bi indar egon ohi dira burrukan bezala, eta biak elkartzetik sortzen da hizkeraren osasuna. Indar hoiak dira, bata, tradizioarena, literatur kondairatik heldu dena, eta bestea, eboluzioarena, hizkuntzaren egungo egoeratik datorrena. Ez bata eta ez bestea ez dira hemen gutieste-koak.

* * *

Eta hunen bestez uki dezadan azken puntua. Hizkera batuaren langintzan behar ote da gidaririk, epailerik edo autoritaterik? Eta izatekotan, Euskaltzaindiak izan behar ote du gure kasuan gidari eta epaile?

Hizkera batuen eitea eta taxua dakienarentzat uste dut aski garbi dagoela puntu hau. Beraz hizkera batuak modu askotara egin daitezke, konbentzioz eginak izan ohi dira. Hori dela eta, nekez egon ohi da gai hauetan erabaki hau nahiz beste hori onartzera eramango gaituen arrazoi borobilik, bere pisuaren indarrez hortara makurtuko gaituenik; baina, beste aldetik, hizkera batuak, akordioz izango bada ere, bat eta berdina izatea eskatzen du. Orduan behar-beharrezko da epaile bat, gidari bat edo autoritateren bat egotea, gauzak erabakitzekeo.

Irudi eta adibideak gauzak konpreniarazteko mesedegarri izaten dira, nahiz eta beti eta alde guztietarik egokiak ez izan. Adibide bat jarriko dut, kaxkarra bada ere; orai baino lehen auzi hauetan aipatu dena, gainera. Oinezkoak errepi-dean ezkerretik ala eskuinetik joan behar ote duen teorikoki erabakitzea ez da gauza erraza; arrazoiak igualtsu egon daitezke esku batetik nahiz bestetik joatearen alde; baina beha-

rezko da denak esku beretik ibiltzea, eta orduan hori norbaitek erabaki behar du. Berdin ez baldin bada ere, antzera gertatzen dira hemen gauzak.

Gidari bat eta bakarra behar zuela euskarak zion jadanik XVIII. mendean Etxeberrri Sarakoak:

“Zein nezesario den egiteko guztietan aitzindari eta gidari on baten eta behar bezalako buruzagiaren izatea, egiaz ezta gaitz aditzera emaita; zeren bat-bederak baitaki gauza guztietan behar dela aitzindari edo gidari on bat bide onerat gidatua eta ongi gobernatua izaiteko, bertzela maiz, eta gehienez egitekoak makur eta errebulu ibiliko dirateke, hala-nola ibiltzen ohi baitira zurtz triste jabegabeen egitekoak, eta untzi pilotu gabe galdu ordean dabilzanak. Halatan bada gure Eskuara zurtz jabegabeko, eta hainbertze mendez mende arrokapean, itsaso eta uhuinpean galdu ordean bezala dabilan hunentzat, nahi nuke bilatu aitzindari eta buruzagi on bat bakarra; erran dut bat eta hura bakarra, zeren asko-orduz hainitz aitzindari eta buruzagiren izatea baino, hobe bailizate osoki bat ere ez izatea” (21).

Entzun duzue Etxeberriren aburua. Aitzindari bat eta bakarra behar duela euskarak. Eta aitzindari asko izatea baino hobe dela osoki bat ere ez izatea.

Gorago aipatu dudan gutunean (22) badirudi demokrazi, askatasun eta baretasun giroaren izenean Euskaltzaindiari erregu bat egin nahi zaiola, hots, bere autoritatea erdibana dezala edo, beste erakunde hauekin: Eusko Ikaskuntza, Begiraleak, Araba-Bizkai ta Gipuzkoako Euskerazaleak, Liturji-itzultzaile taldea, Kardaberaz bazkuna, Erri-bide, Euskera lagunak, Bilboko Escuela Oficial de Idiomas. Diktadura pasatu denez gero, elkartasun giroan egin dezala bere lana eskatzen zaio, alegia.

Jaunak, mintzamolde hunen aurrean zer esan behar da? Lehenik hauxe: hori dela behar ez diren hitzak behar ez den lekuan aipatzea. Demokrazia, askatasuna, diktadura: hitz hoiek beude beren tokian. Hemengoak ez dira.

Eta gero, beste hau: Euskaltzaindia sortu zenean, oker ez banaiz, ez zen diktadurarik. Hala ere, Euskaltzaindiak,

(21) *Obras vascongadas del doctor labortano Joannes d'Etcheberri*; p. 59.

(22) “Euskeraren gaurko egoera dala-ta Agerpena”.

berak bakarrik, beste inongo elkarterekin bere autoritatea erdibanatu gabe, erabaki zuen euskararen idazkera. Eta ongi egina, zeren hortarako izendatua eta hautatua izan baitzen, eta hartu duen mandatuari muzin egin gabe ezin jar lezake salgai bere autoritatea. Eta badakigu, orduan, demokrazi giro hartan, Euskaltzaindiak euskal aldizkariei diruz laguntzekotan, baldintza hau jartzen ziela: berak erabakitako idazkera onartzea (23).

Bestela pentsatzeko askatasuna eta eskubidea beti du gizonak, noski. Baina autoritate bat —bat, eta ez asko, Etxeberri-rik esan digunez— behar dela gauza hauek erabakitzeko, bistan da. Erabaki hoi-ek, bestalde, ez dira betiko izango, berikus daitezke, ezin aldatuzkoak ere ez dira, baina bere mota eta mailatako irmotasun bat dute eta behar dute.

Hizkera batuetan askatasun guti ikusten dut nik. Adibidez, gaztelaniaz edo frantsesez has dadila idazkari bat bulegoan berak asmatutako idazkera batez idazten: aguro-asko jaurtiko dute ostikoka kalera. Eta arrazoiz, zeren gizarteak hizkera bateratua behar du, guztion artean lokarri izango baldin bada. Horrek ez du esan nahi ipi-apa guztietan bateratuak egon behar dutela. Izaten dira, bai, txikikeria batzuk libre edo bi edo hiru eratara onartuak, baina gauzarik gehienak ongi lotuak egoten dira.

Euskal-Herriak lau Diputazioen bitartez eskubidea eta autoritatea eman zion Euskaltzaindiari, eta berari bakarrik, euskal gazetan gidari eta epaile izan zedin. Eta azken bolara huntan, bai Erregek eta bai Eusko Kontseilu Nagusiak ere, baieztatu eta sendotu dute eskubide hori. Bera da —Euskaltzaindia—, hortarako izendaturik dagoen erakunde bakarra. Gainera, bere galtzarrean ditu Euskal-Herri guztiko eta euskalki guztietako ordezkariak. Euskal-Herriaren aurrean hartu zuen mandatuari ezin diezaioke uko edo muzin egin.

Orduan euskara batua Euskaltzaindiak bakarrik egin behar ote du? Hori ere ez. Herri guztiak behar du parte hartu, herri guztiaren lana da nolabait, baina Euskaltzaindia gidari dela.

Besteei ere entzun behar diela? Horixe baietz. Eta hain zuzen, hortarako da Biltzar hau. Baina arau gidariak ematea

(23) Ikus *Euskera* III (1922), 4. zenbakia, 34.

berari dagokio. Hizkuntzaren normatiba ematea berari dago-
kio.

Arau gidariak eman aurretik entzun. Eman ondotik zer gertatu den ikusi, erabaki hura baietsi ala aldatu behar den jakiteko.

Hain zuzen, Biltzar hau hortarako da.

Arantzazuko arauak eman zirenetik hamar urte igaro dira. Bir-azterpen bat egin behar da orai, arau haiek zer harrera izan duten ikusteko.

Hitzaldi batzuk egongo dira arau hoiekin zer-ikusi dute-
nak. Eta txostenak ere bai: txostenak ez dira aginduak izan,
nahi izan duenak bidaliak baizik. Elkar hizketa eta eztabaida-
rako uneak ere egongo dira. Gero Euskaltzaindiak, zerbait
erabaki behar duela uste baldin badu, hala egingo du.

Beraz, aukera izango dugu egun hauetan hamar urte
huntako lanei, saioei eta jokerei gainbegiratu bat emateko,
iritziak entzuteko, batez ere idazkeran dauden istilu eta
katramilen gainean argi egiteko. Fonetikaz, Hiztegiak eta
Deklinabideaz ere zerbait tratatuko da. Gainerakoan, euskal
gramatikaren funtsa datorren urterako, Arrasateko Biltzarre-
rako uzten da.